

Teksten en inter- tekstualiteit

3.1. Inleiding

Vraagstelling

3.2. Teksten

Verschillende aspecten van teksten

3.3. Intertekstualiteit

Relaties tussen teksten onderling

3.4. De ondode auteur

Van wie is de tekst?

3.1. Inleiding

Vraagstelling

★ Wie is de auteur van een tekst?

3.2. Teksten

Spanning in de literatuurwetenschap

★ ‘het idee dat teksten als de ‘unieke’ producten van individuele schrijvers te beschouwen zijn’

★ ‘De tekst die de hedendaagse lezer in boekvorm bereikt, is uiteindelijk een collectief product.’ (p. 84; zie ook vorig college)

Spanning in de literatuurwetenschap

★ 'het idee dat teksten als de 'unieke'
producten van individuele schrijvers te
beschouwen zijn'

★ 'Groups create art' (literatuursociologie)

Spanning in de literatuurwetenschap

★ ‘het idee dat teksten als de ‘unieke’ producten van individuele schrijvers te beschouwen zijn’

★ ‘een tekst, zoals vastgelegd in een medium, is afhankelijk van nog één instantie, wil hij echt gaan leven: de lezer.’
(p. 84)

Spanning in de literatuurwetenschap

★ 'het idee dat teksten als de 'unieke'
producten van individuele schrijvers te
beschouwen zijn'

★ Auteur => tekst => lezer (pomo)

Spanning in de literatuurwetenschap

★ ‘het idee dat teksten als de ‘unieke’ producten van individuele schrijvers te beschouwen zijn’

★ ‘het idee dat teksten tegelijkertijd ook altijd door eerdere teksten zijn geïnspireerd en tijdens het lezen in verband worden gebracht met andere teksten’ (p. 80)

Spanning in de literatuurwetenschap

★ 'het idee dat teksten als de 'unieke'
producten van individuele schrijvers te
beschouwen zijn'

★ Intertekstualiteit

De grenzen van een tekst?

★ Tekst

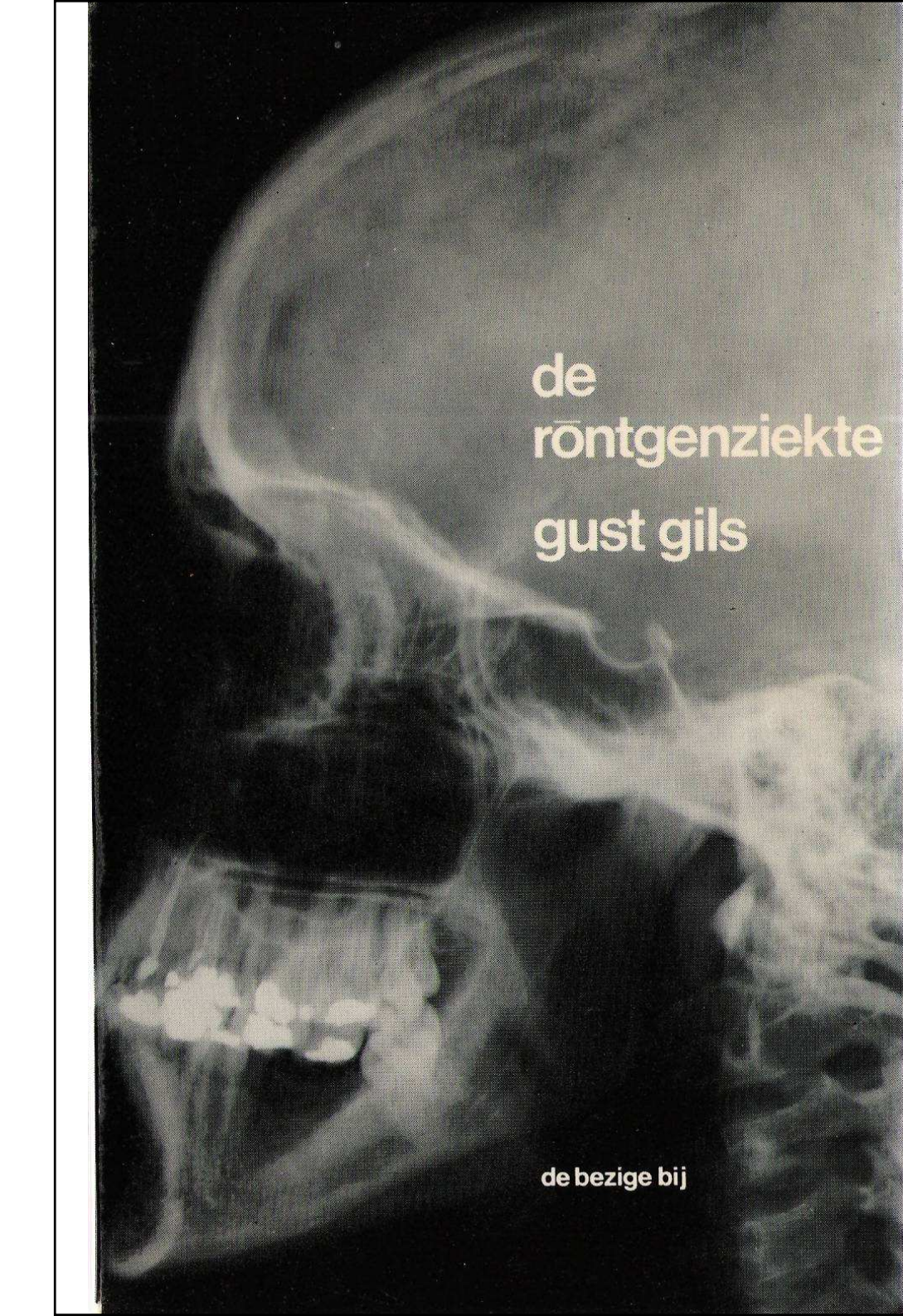
★ Medium

★ Paratekst

De grenzen van een tekst?

- ★ Paratekst: omslag (tekst en beeld; voor- en achterflap), colofon, motto's, opdrachten, voetnoten, illustraties, voorwoorden, etc.

i.v.m. flapteksten: <http://www.neerlandistiek.nl/publish/articles/000136/article.pdf>

de
röntgenziekte
gust gils

de bezige bij

De röntgenziekte: Konsekvente objectiviteit cijfert de waarnemer weg. Konsekvente subjektiviteit niet minder. De wisselwerking objectief-subjectief: een omkeerbare maar steeds voorspelbaar verlopene reaktie. 'Er is geen keuze (zegt een van de personages uit dit boek), de wereld is gek of ik ben het. En niet ik ben het, al is het ook één tegen alles en allen.' Overigens, geen onvertogen woord over radioactiviteit. Ook zonder dat vreet de wereld je aan. Tot op het gebeente.

Gust Gils publiceerde verder bij *De Bezige Bij*: *Drie partituren*, gedichten, LP96, *Een plaats onder de maan*, gedichten, LPI38 (bekroond met de Van der Hoogtprijs 1965), en *Verbanningen*, paraproza, LRP81, waarover de pers schreef:

Parabelen van wonder en verschrikking... een nieuw genre in onze literatuur – P. de Vree, *De Periscoop*.

...het absurde en het alledaagse, het belachelijke en het tragische tot een briljante eenheid verweven – C. Buddingh', *Het Parool*.

Heel die door Gils verzonnen wereld, knotsgek, zagezegd onmogelijk, heeft blijkbaar toch geheime aanknopingspunten met de hedendaagse realiteit – René Gysen, *Sodipa*.

Aan fantasie mankeert het Gils niet... Suggestief, ondanks (of: dankzij) de naaktheid van de zinsbouw – F. Boenders, *De Standaard*.

Geëchanteerde verhalen met een verlossend-poëtisch ferment – C. J. E. Dinaux, *Haarlems Dagblad*.

Elk verhaal een neerslag van scherpe waarnemingen, van verhevigde indrukken, compact, hyper-reëel (wat iets anders is dan surreëel), geladen als het besloten gedicht – *De IJmuider Courant*.

De verdienste van Gils is dat hij wat nu nog een ver heden is, een theorie, al in de werkelijkheid van zijn paraproza, zoals hij het zelf noemt, opneemt – J. Bernlef, *De Groene Amsterdammer*.

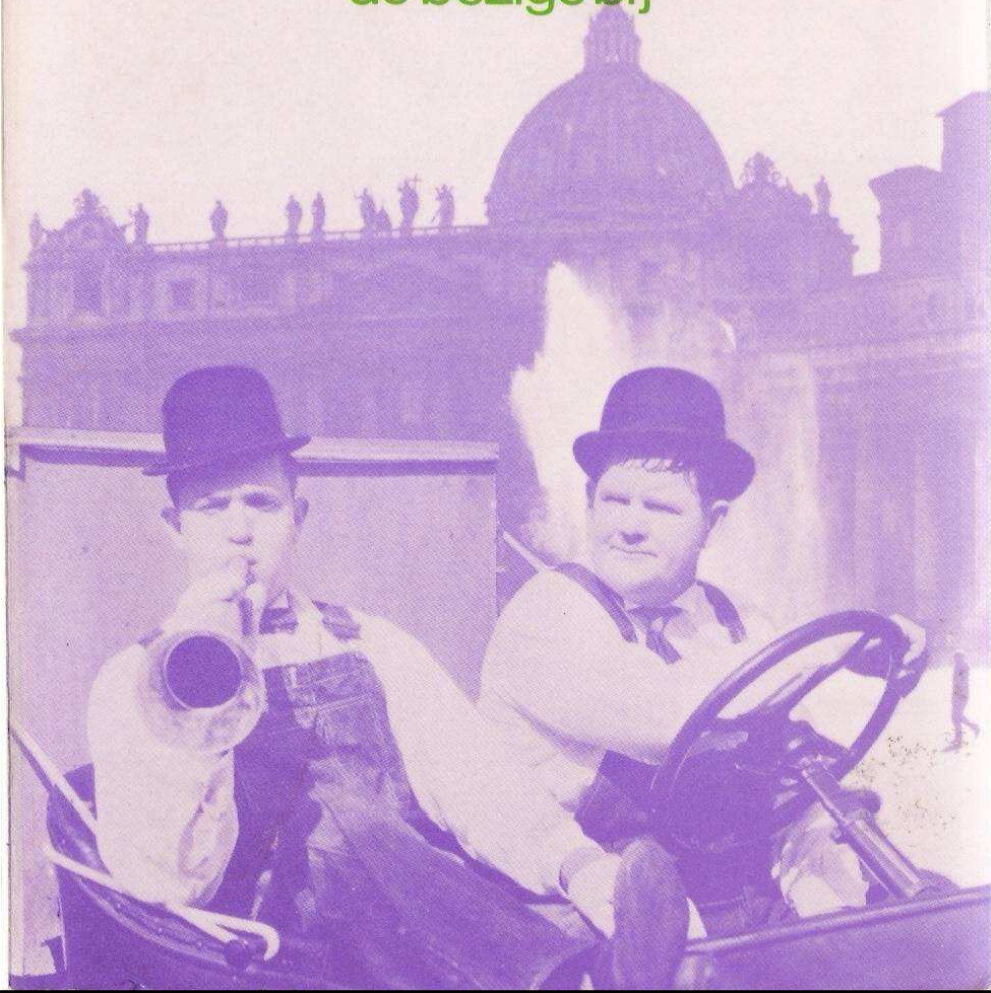
Gils is een ondoordringbaar, wat raadselachtig, maar bijzonder goed prozaschrijver – L. Th. Lehmann, *Vrij Nederland*.

...hij schrijft uitstekend... een geheel eigen sfeer als achtergrond, een beetje koel en ironisch, maar aan niemand anders toebehorend – Pierre H. Dubois, *Het Vaderland*.

Paralalie lijkt mij ook een uitstekende uitdrukking in dit geval – Clara Eggink, *Nieuwe Wereld*.

Sterk levend geschrift: schemertoestanden, vervreemdingen, uithollingen worden vertaald in vele vreemde verhalen... Sprookjes met haaietanden – Jan Klein, *IDIL Tijdingen*.

gust gils
DANK
VOOR DE
BLIJDSCHAP
de bezige bij

69

(count 'em!)
TRANSLUDIEKE
VERHALEN

die zich Bewegen op de Grens
tussen Speelsheid & Gruwel,
& die Grens Regelmatig Overschrijden,
in 1 of Andere Richting
for Better & (vooral) for Worse!!

DANK VOOR DE BLIJDSCHAP
paraproza III
Gust Gils

Gust Gils

**Het
zoemen
van de
bierkaai**

De Bezige Bij

Aan wie denkt u als u een verhaal hoort met als titel *Het telefoonnummer van de wereld*? Waarschijnlijk aan de Argentijnse grootmeester Jorge Luis Borges. Maar heeft u het geluk in het Nederlands taalgebied te leven dan denkt u natuurlijk allereerst aan Gust Gils.

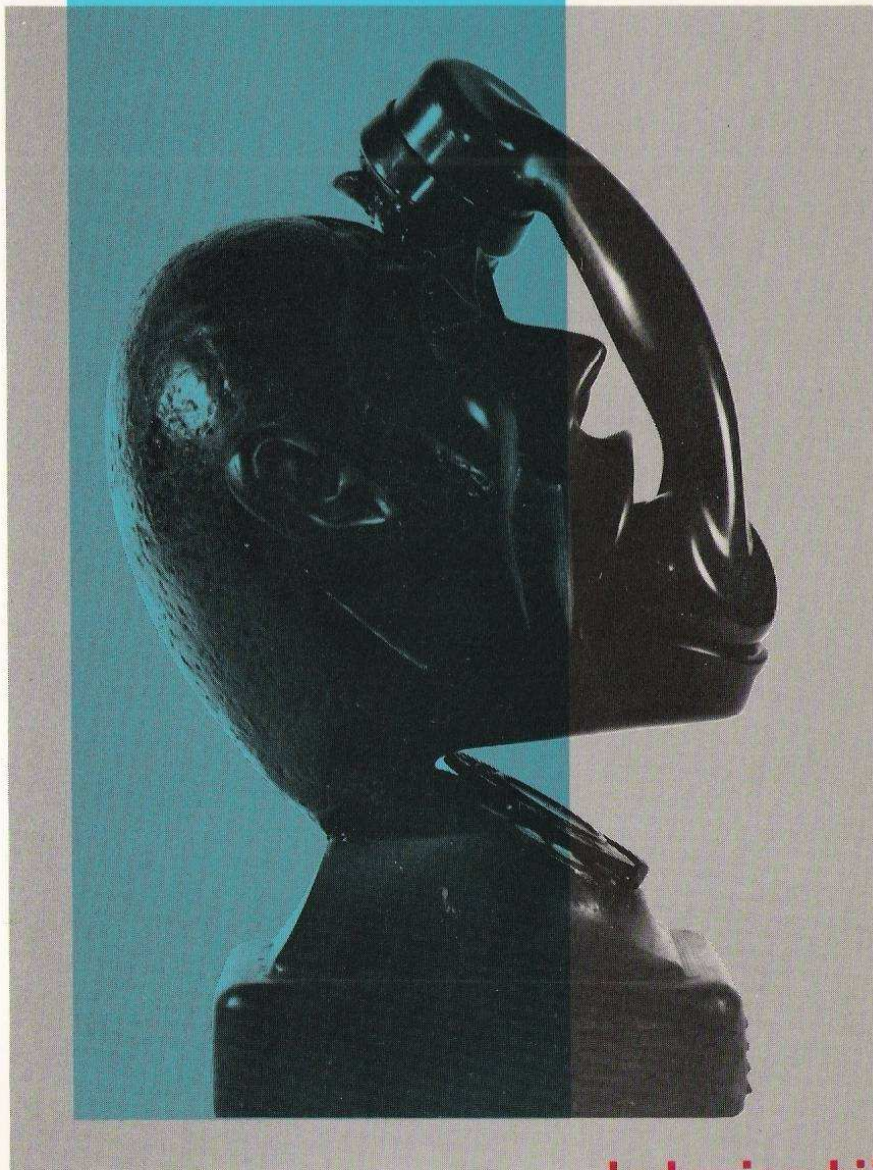
Gust Gils hoefde voor de inspiratie van zijn eigenzinnige proza niet ver van huis. Hij vond die al bij Paul van Ostajens *Bordeel van Ika Loch*, waarin de logica op haar kop staat. Tot zo'n tien jaar geleden beschouwde Gils zijn paraproza als grotesken, een grimmig zoeken naar een remedie tegen een tijd waar je ziek van wordt. Sindsdien beoefent hij de arabeske, die abstracter is en ogenschijnlijk vrijblijvender. Er wordt met de taal gespeeld omwille van het genot van de pure creatie, niet om de maatschappij de les te lezen. De grimlach heeft plaats gemaakt voor de genezende glimlach. De vorm van een arabeske is meteen ook de inhoud ervan. Uit het niets wordt een geheel eigenzinnige taalwereld opgebouwd, in korte improvisaties. *Het zoemen van de bierkaai* bevat drie afdelingen van ieder twaalf 'verhalen'. De tussentitels luiden: *Kurken zielen*, *De geperforeerde performer* en *Het telefoonnummer van de wereld*.

Gust Gils, Antwerpen 1924, is een veelzijdig en produktief kunstenaar. Behalve als dichter/schrijver is hij werkzaam als beeldhouwer, zanger en componist.

Het werk van Gust Gils werd bekroond met de Van der Hoogtprijs (1965), de Dirk Martensprijs (1969) en de Prijs van de Provincie Antwerpen (1981).

Gust Gils

Antwoordapparaat

de bezige bij

Gust Gils over de typering van zijn proza in een interview op de BRT (1981): 'Het is mij altijd duidelijk geweest dat proza, zoals dat algemeen geschreven wordt, rechtlijnig voortschrijdend, voorzien van beschrijvingen en dialogen, mij niet kan dienen! Daarom noemde ik mijn proza *paraproza*, waarbij de betekenis van het voorvoegsel niet nauw begrensd is: het is de "para" van parabool, van paranormaal, voor mijn part ook van paranoia. [...] Het resultaat zou je *transludiek* kunnen noemen: het ludieke buiten zijn normale oevers getreden, in grimmige gebieden verdwaald. Het vrolijke van de grimmigheid, het grimmige van het vrolijke. Maar tegen de term *groteske*, zoals mijn proza door anderen wordt bestempeld, heb ik geen bezwaar. De groteske schept een eigen realiteit door een van het alledaagse afwijkend postulaat autonoom te amplificeren volgens een eigen logica, die wel grotesk kan zijn maar even streng als de gebruikelijke. Iets dergelijks doe ik, in grote lijnen, ook.'

P.S. (1989): Dat het proza intussen geëvolueerd zou zijn van groteske naar arabeske komt geheel voor rekening van interviewer Hugo Bousset.

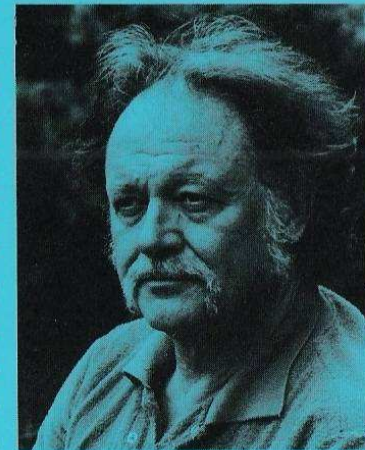

Foto Guy Croegaert

De grenzen van een tekst?

- ★ Sommige schrijvers spelen met paratekst. Ze verzinnen zelf paratekstuele elementen.
- ★ ‘De lezer wordt op het verkeerde been gezet of onzeker gemaakt over de status van het verhaal (wat is nu ‘echt’ en wat is ‘verzonnen?’)’ (p. 87)

Tekst/paratekst

‘[...] in de straat achter de synagoge drongen twee kogels door mijn been, dat geamputeerd moest worden.* Enkele dagen daarna [...]

* Het gerucht gaat dat de gevolgen van die verwonding heel ernstig waren. (*Noot van de uitgever*)

Jorge Luis Borges, “Deutsches Requiem”

Tekst/paratekst

Eens, toen ik op zijn kamer een boek van Ponson du Travail* ontdekte [...]

** Feitelijk staat er in het handschrift: du Terrail.
Deze drukfout is echter zo gelukkig, ik zou haast zeggen: zo geniaal, dat ik er niet toe kwam haar te korrigeren.*

Paul van Ostaijen, “De Noodlottige geschiedenis van Sholem Weissbinder”

Tekst/paratekst

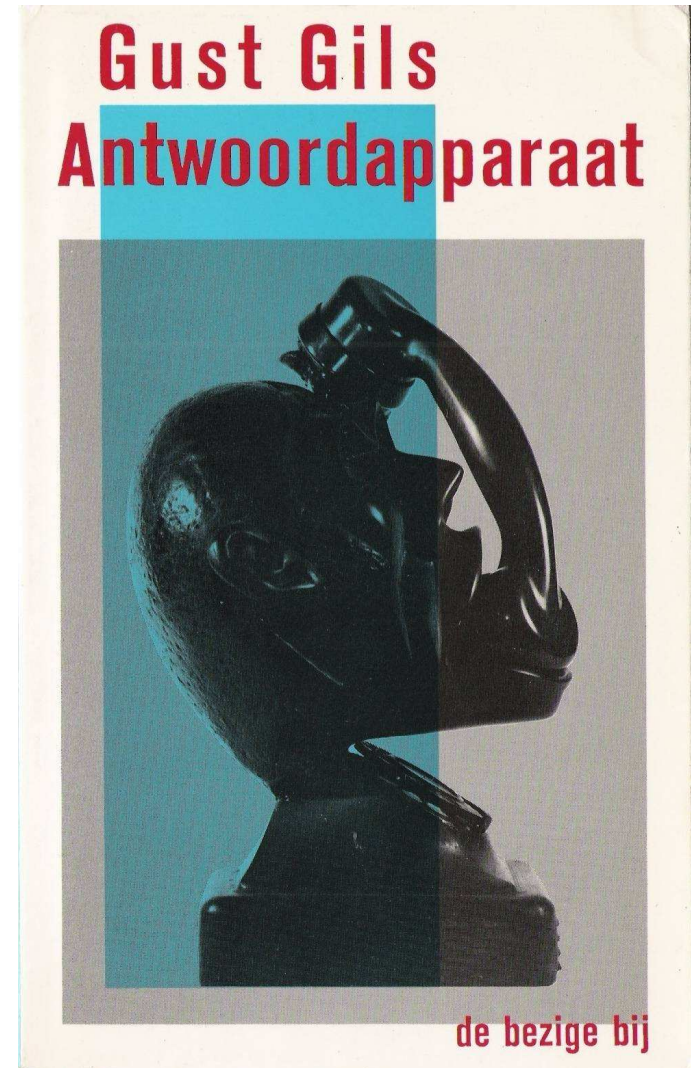
‘Zonde en jammer dat zo’n meesterwerk onder het voorsnijdersmes moest sneuvelen, maar dat kon nu eenmaal niet anders.¹ De mond wil ook wat [...]

1. De taart is eetbaar dankzij het mes, als ik Harry Mulisch mag parafraseren.

Gust Gils, “Op kosten van ‘t sterfhuis”

Tekst/paratekst

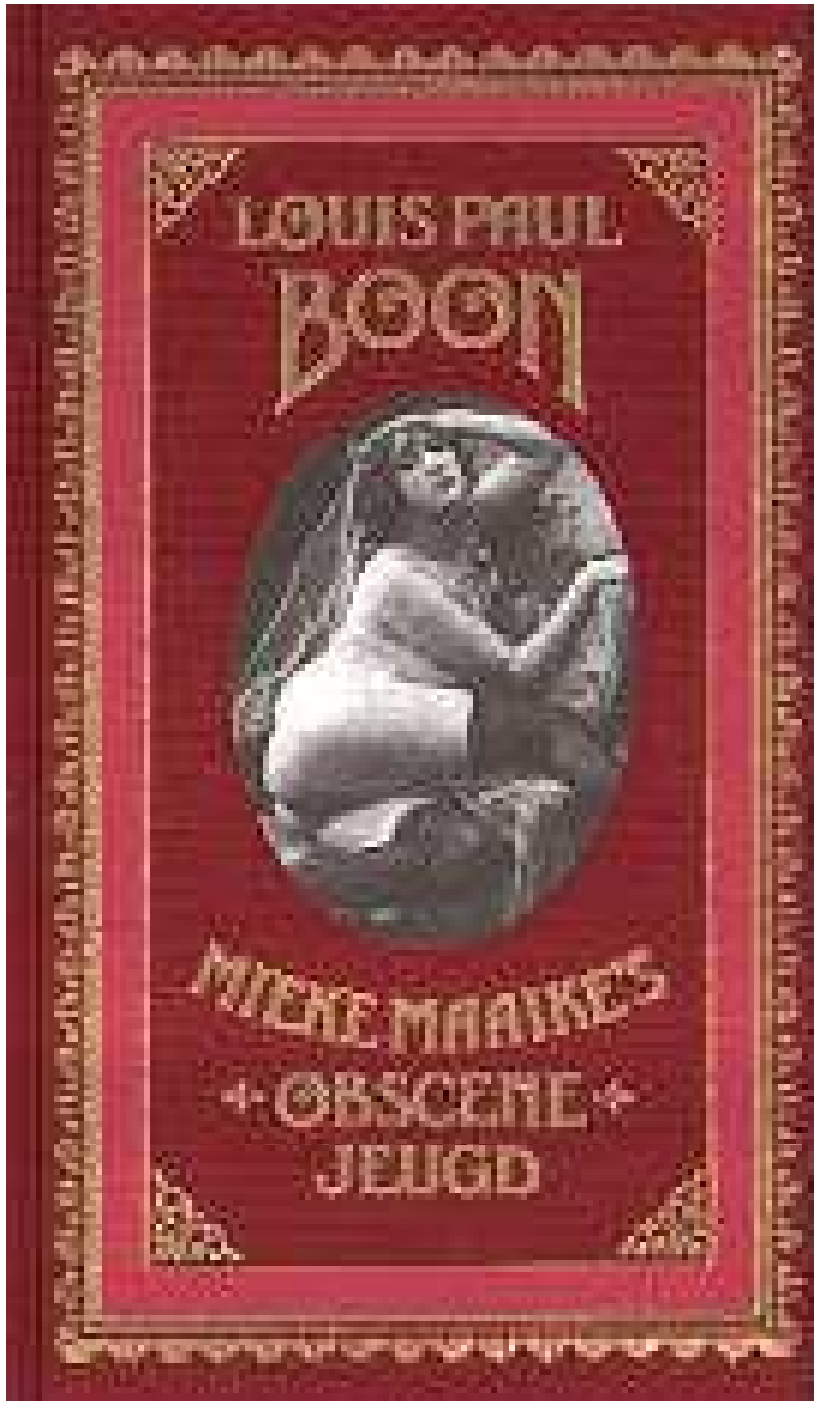
Bericht: Gelijkenis met bestaande of bestaan hebbende personen en (of) toestanden heeft de schrijver zich enkel verbeeld.'

Tekst/paratekst

Een pornografisch verhaal, voorafgegaan door een proefschrift 'In en om het kutodelisch verschijnsel', waarmee student Stijvekleut promoveerde.

Geïllustreerd met foto's.

De grenzen van een tekst?

★ Paratekst

★ 'De autonomie van de tekst moet dus worden gerelativeerd in het licht van het feit dat zijn grenzen niet waterdicht zijn.' (p. 86)

De grenzen van een tekst?

- ★ Paratekst
- ★ ‘Wanneer beginnen wij dan eigenlijk met het lezen van een roman? Het traditionele antwoord zou luiden: op het moment dat je de eerste pagina van het werk zelf leest. In de hedendaagse literatuurwetenschap geven wij dit antwoord minder snel. Mede dankzij het werk van Genette en anderen weten wij dat in de praktijk romanteksten bijna altijd vergezeld worden door een paratekst, die **de kijk van de lezer op de tekst kan sturen.**’ (p. 86)
- ★ Vgl. Literatuursociologie

3.3. Intertekstualiteit

Conventionaliteit/intertekstualiteit

★ In welk opzicht staat “de conventionaliteit van de taal” in verband met intertekstualiteit?

★ Waarom wordt hier de theorie van Ferdinand de Saussure aangehaald?

★ (p. 89 en verder)

Conventionaliteit/intertekstualiteit

- ★ Taal is een sociaal product
- ★ Werkt volgens conventies
(gewoontes en tradities)
- ★ => als je iets zegt, schrijft, ... doe je
dus beroep op een systeem dat al
bestaat

Conventionaliteit/intertekstualiteit

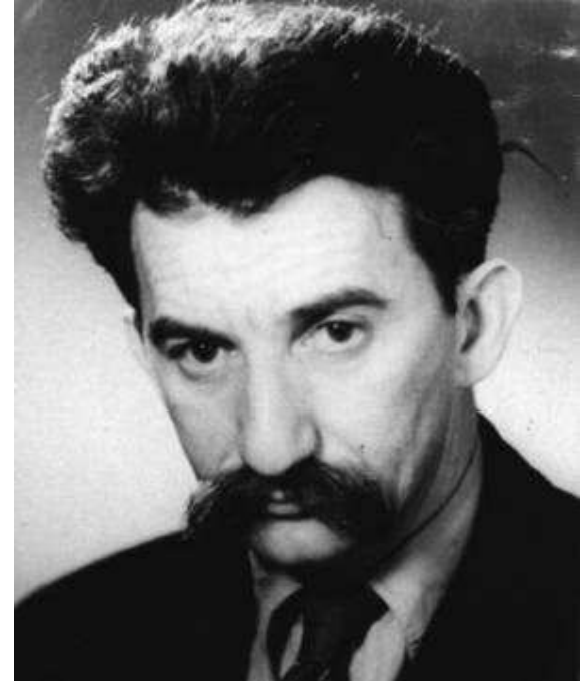
- ★ '[Taal is] geen natuurlijke afspiegeling van de wereld, maar een historisch gegroeid, cultureel product met behulp waarvan wij de wereld representeren en zinvol maken.' (p. 93)
- ★ Taal ↔ cultuur

Discours

- ★ Michel Foucault
- ★ Discours
- ★ Machtstrijd (p. 93)

Joeri Lotman

- ★ Esthetiek van de identiteit
- ★ Esthetiek van de tegenstelling

Joeri Lotman

- ★ Esthetiek van de identiteit
- ★ Esthetiek van de tegenstelling

- ★ Opmerking: moet wel genuanceerd worden (p. 99)

Conventionaliteit/originaliteit

★ ‘Het belangrijkste om te onthouden is dat er in verschillende periodes verschillende opvattingen zijn met betrekking tot ‘conventionaliteit’ en ‘conformisme’, en dat er ook verschillend gedacht is over de vraag of deze twee nu ‘goed’ of ‘slecht’ zijn. In de moderne tijd hebben beide termen een negatieve bijklank, maar zo is het niet altijd geweest.’ (p. 97)

Conventionaliteit van teksten

'Ik vermaak de vijftien volgende uitroepen waarmee ik te lijf ben gegaan en die me weer te binnen schieten, te weten:

kiekeboe!

enig!

zozo!

koekoek!

om de drommel niet!

heedaar!

verrukkelijk!

boe!

phoe!

hopsa!

precies!

asta!

hallo!

wel verdorie!

1.638.899!'

Fragment uit Ivo Michiels, "Exit"

Conventionaliteit van teksten

'Kom beneden een pint drinken.'

'Ik mag geen alcohol drinken.'

'Drink dan water, of melk, of koffie. Vooruit, Hans.'

'Betaal jij?'

'Ik betaal.'

'Dan neem ik een pannenkoek.'

'Ik heb niet veel tijd.;

'Dat geeft niet. Zodra je mijn pannenkoek hebt betaald, mag je verdwijnen. Ik hou niet van jou.'

Fragment uit Kristien Hemmerechts, *Wit zand*

Conventionaliteit van teksten

'Ik Julien Sorel waar was Madame Renal?

Oons Betta, oons Hanna en oons Gedda?

Ik übermensch wo war das über-den-menschensein?

Niet lezen, maar werken jongen en fietsen in 't bos van
Bookel

Und ausradieren wollen wir die plutojudomarxisten band

O den keerl dee nich werk'n wil, is 'n jörr'

Fragment uit Bert Schierbeel, "Het boek ik"

Conventionaliteit/originaliteit

- ★ ‘Alle schrijvers zijn kinderen van hun tijd en hoe geniaal ze ook mogen zijn, ze spreken de ‘taal’ van hun tijd’ (p. 97)

Conventionaliteit/originaliteit

- ★ 'Nieuwe teksten moeten zich onderscheiden van eerdere teksten, willen ze de aandacht krijgen en vervreemdend werken ten opzichte van de verwachtingen van het publiek.' (p. 100)

Conventionaliteit/originaliteit

★ ‘Aan de andere kant moeten er ook raakvlakken zijn met andere teksten of kunstvormen omdat een tekst anders helemaal niet te plaatsen is (en waarschijnlijk ongelezen zal lijven).

Kortom: nieuwe teksten krijgen pas een eigen profiel tegen de achtergrond van eerdere teksten.’ (p. 100)

Intertekstuele relaties

- ★ ‘Moeten wij nu concluderen dat elke nieuwe tekst voor een deel ook uit andere teksten bestaat?’ (p. 100)

Intertekstuele relaties

- ★ 'Moeten wij nu concluderen dat elke nieuwe tekst voor een deel ook uit andere teksten bestaat? Het antwoord is 'ja'.' (p. 100)

Intertekstualiteit

★ Julia Kristeva

Intertekstualiteit (1)

★ 'echo's van bestaande 'talen' in
nieuwe teksten'

Intertekstualiteit (2)

- ★ 'een literair procédé waarbij een nieuwe tekst een eerdere tekst of eerdere teksten op de een of andere manier citeert'

Vormen van intertekstualiteit

- ★ Allusie
- ★ Creatieve navertelling
- ★ Pastiche
- ★ Parodie

Allusie

‘een tekst neemt verwijzingen op naar een eerdere tekst als onderdeel van de uitwerking van de eigen thematiek.’ (p. 101)

Allusie

‘k (niet te verwarren met meneer k) was geestig maar laag bij de grond omdat hij van nature plat was. hij schuifelde onder de spleten van de deuren en kietelde aan de tenen van de mannen. De vrouwen liet hij met rust. Hij vernoegde er zich mee onder hun rokken te kijken. Moest ik geestelijk hoger staan, dacht hij, ik zou haar mijn ware liefde betuigen.’

Uit Marcel Wauters, Anker en zoon

Creatieve navertelling

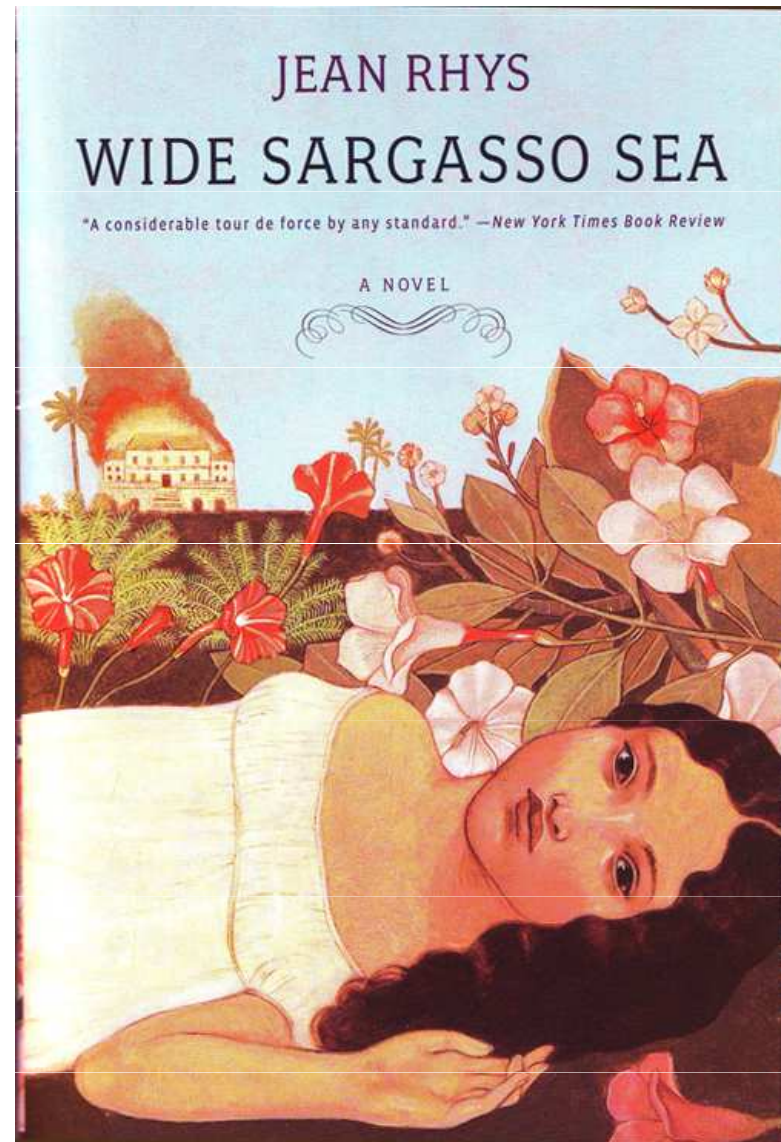
‘Een tekst vertelt een bekend verhaal na, maar past het aan.’ (p. 101)

Creatieve navertelling

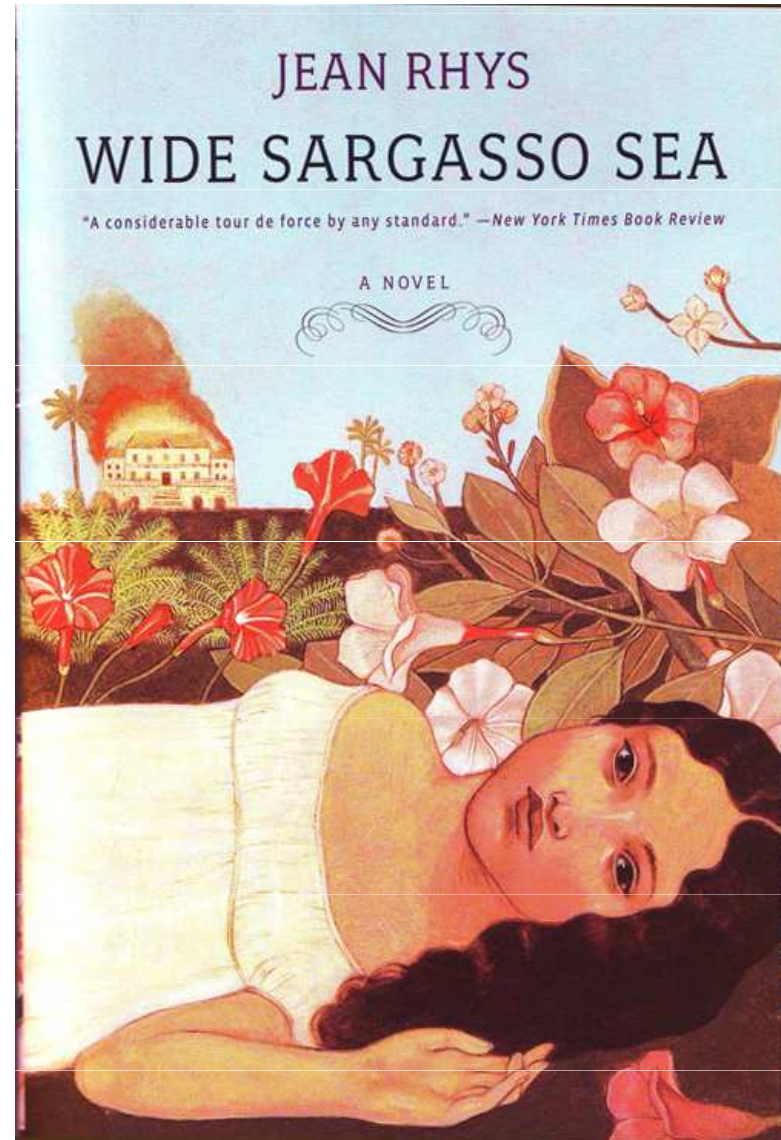
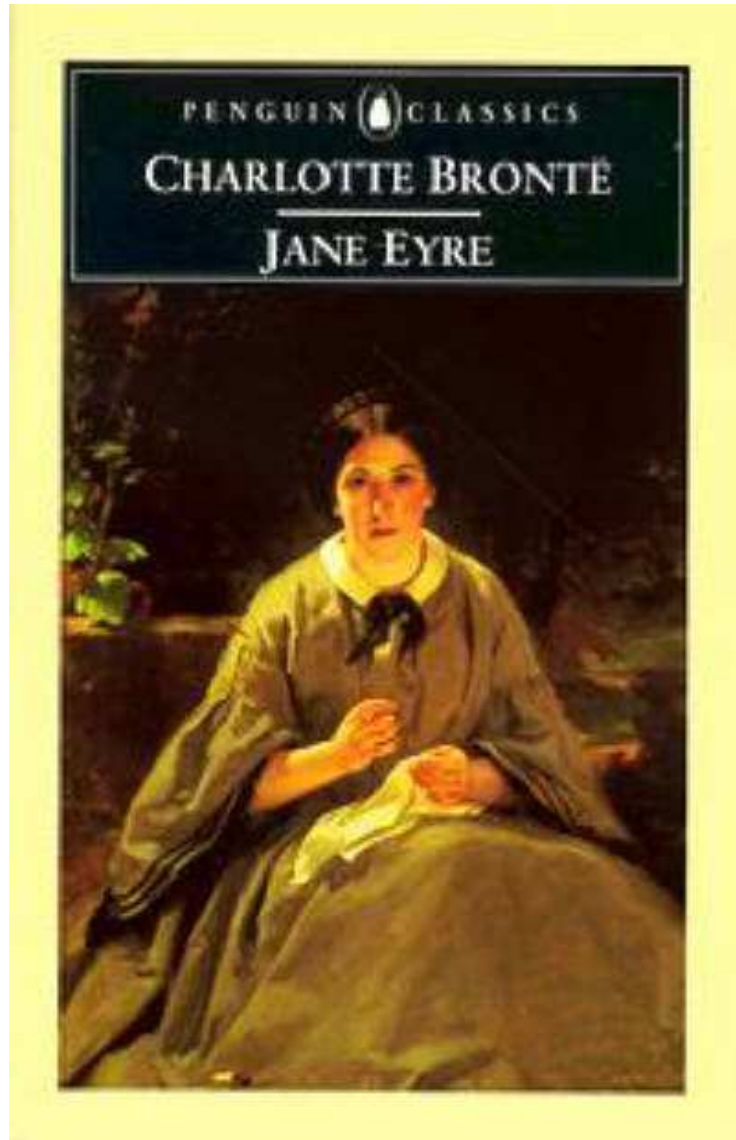
Jean Rhys, *Wide Sargasso Sea*

< Charlotte Brontë, Jane Eyre

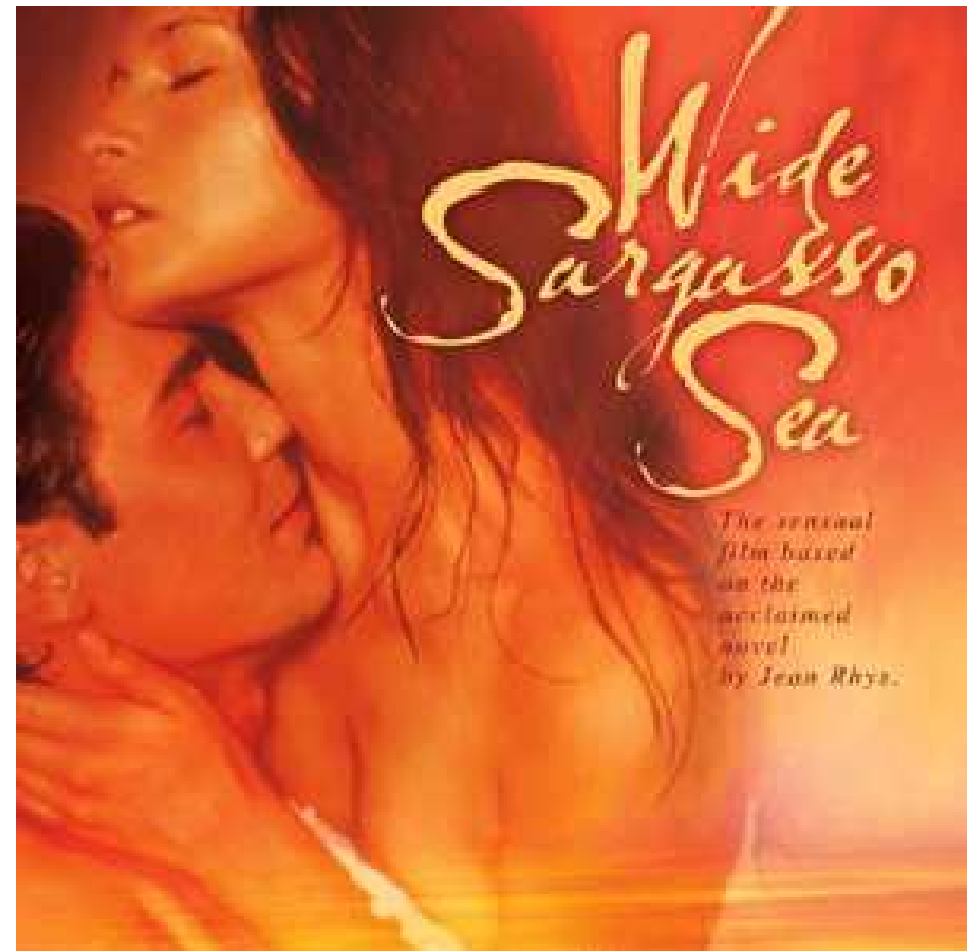
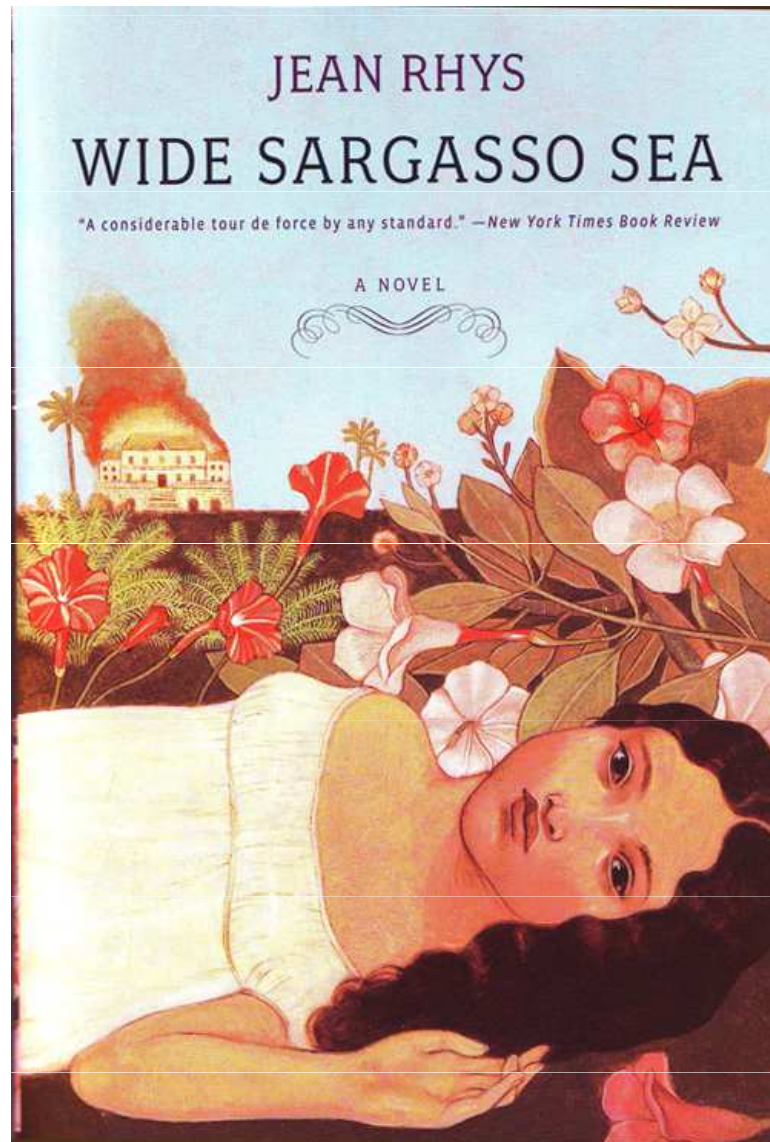
Creatieve navertelling

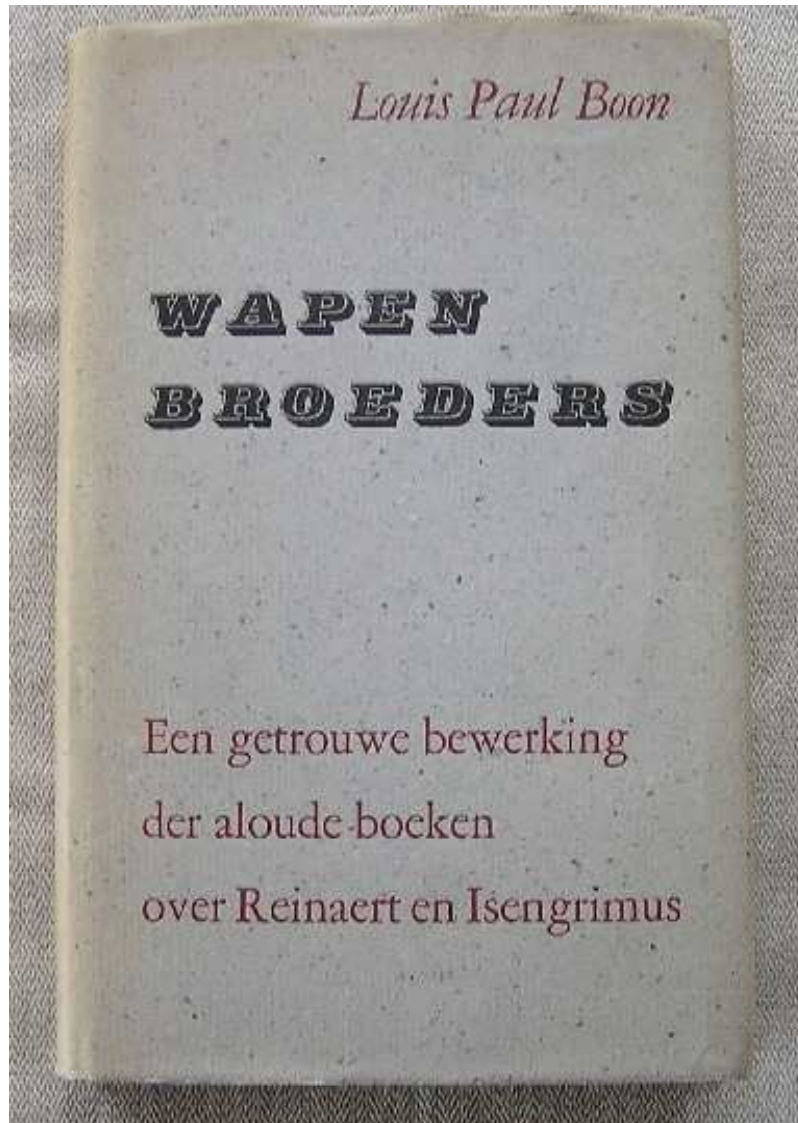
Creatieve navertelling

Creative navertelling

Creatieve navertelling

Pastiche

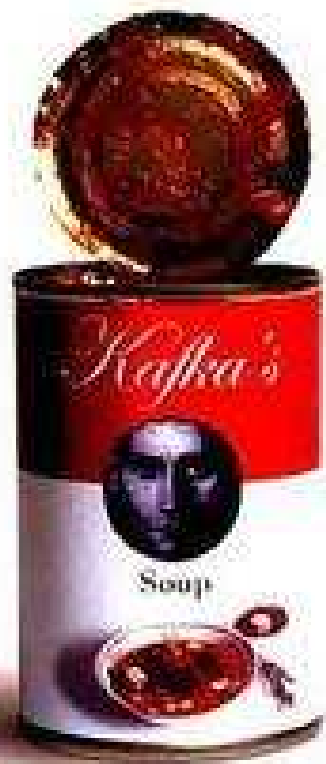
‘een schrijver volgt een eerdere tekst op zo’n manier na dat het eigene van de taal van de pretekst wordt geprofileerd’ (p. 101)

Parodie

‘een schrijver doet een pretekst na,
maar dan wel op een komische
manier’ (p. 102)

Kafka's Soup

A complete history of world literature
in 14 recipes

Written and illustrated by
Mark Crick

Parodie

Parodie

‘Buiten de deur wikkelde de rechter langzaam de verpakking van wat twee vlezige witte vogels waren en onthulde hun twee borsten. Ik zag hoe hij zijn ogen opensperde en hoe hij tegen de twee kuikens begon te praten. “Wat hebben we hier? Twee stoute vogeltjes.”’

<Mark Crick, “Gevulde piepkuikens *à la* Marquis de Sade”

Parodie

Jonge sla

Alles kan ik verdragen,
het verdorren van bonen,
stervende bloemen, het hoekje
aardappelen kan ik met droge ogen
zien rooien, daar ben ik
werkelijk hard in.

Maar jonge sla in september,
net geplant, slap nog,
in vochtige bedjes, nee.

(Rutger Kopland)

Warme stront

Ik kan een hoop hebbe,
modder op me pijp,
kots op straat, een portiek
met naalde stamp ik met droge oge
doorheen, daar ben ik
werkelijk hard in.

Maar hondestront in oktober,
net gelegd, warm nog,
onder me zole, nee!

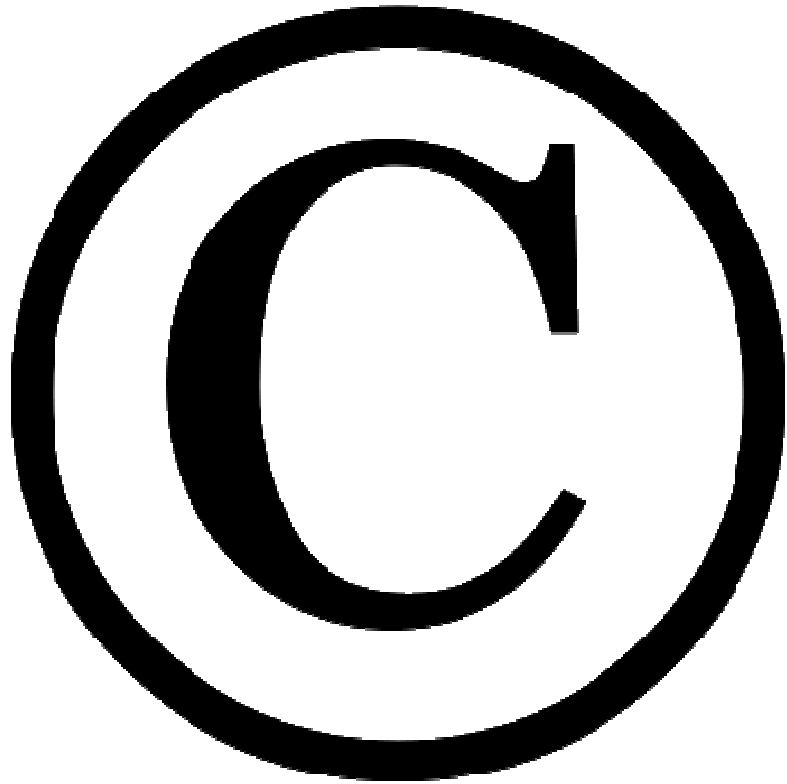
(Ingmar Heytze)

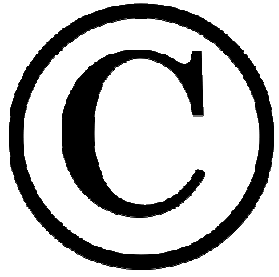
De rol van de lezer

‘[...] de betekenis van individuele teksten [zit] niet alleen ‘in’ de tekst zelf [...], maar meestal juist in de relatie tot een andere tekst waarmee de nieuwe tekst op verschillende wijzen in gesprek kan zijn. Hoe dat gesprek precies verloopt, is grotendeels afhankelijk van de voorkennis van de lezer.’ (p. 103)

3.4. De ondode auteur

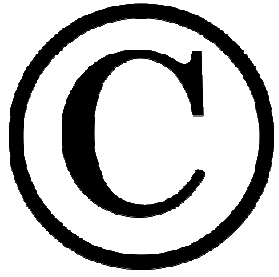
Copyright/plagiaat

Copyright/plagiat

1. Commerciële en technologische ontwikkelingen
2. Nieuwe opvattingen over het schrijven

Copyright/plagiat

1. Commerciële en technologische ontwikkelingen
2. Nieuwe opvattingen over het schrijven

Cf. Esthetiek van de tegenstelling <=

De ondode auteur

★ De auteur is niet dood

De ondode auteur

- ★ De auteur is niet dood (p. 79, 109 etc.)
- ★ Schrijvers: sleutelrol op literaire veld
- => Levert de tekst, prijzen, publiek gezicht, etc.
- ★ Nog altijd: biografische benadering & belangstelling biografieën
- ★ ‘sommige schrijvers blijken ‘beter’ of ‘interessanter’ te schrijven dan de andere’

De ondode auteur

- ★ De auteur is niet levend

De ondode auteur

- ★ De auteur is niet levend (p. 108 etc.)
- ★ Teksten < taal (conventioneel!)
- ★ Teksten < gemaakt naar het voorbeeld van andere teksten
- ★ Intertekstualiteit
- ★ Teksten in hun uiteindelijke verschijningsvorm: groepswerk
- ★ Teksten hebben een lezer nodig

De ondode auteur

=> dit idee een “switch” in de literatuurwetenschap

★ ‘Een tekst lezen werd gezien als een poging om jezelf in de positie van de auteur te verplaatsen om zo zijn ‘intenties’ te achterhalen’

★ => nu achterhaald

De dood van de auteur

- ★ Roland Barthes
- ★ ‘La mort de l’auteur, c’est la
naissance du lecteur’ (p. 109)

Conclusie

- ★ ‘In de laatste jaren [...] is vooral de nadruk gelegd op het collectieve karakter van het schrijven en op de rol van lezers in het bepalen van de betekenis van de tekst. Maar dit alles neemt niet weg dat sommige teksten iets nieuws tot stand kunnen brengen [...].’
- ★ Opm.: opnieuw haalt Ann Rigney zowel tekstexterne als tekstinterne argumenten aan